

20. Гордієнко Г. Отаман Йосип Гладкий / Г. Гордієнко // Українське козацтво. – 1975. – №1.
21. Липа Ю. Одеська "Січ" // Українське козацтво. – 1972. – №3.
22. Гордієнко Г.М. Під щитом Марса. – Філадельфія, 1976. – Т.1.
23. Гордієнко Г. Хто визволив Олександрівськ в 1918р. // Українське козацтво. – 1974. – №2.
24. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф.3795. – Оп.5. – Спр.78.
25. Наша справа. – 1918. – 26 листопада.
26. Література і мистецтво. – 1985. – 20 лютого.
27. Гордієнко Г.М. Під щитом Марса. – Філадельфія, 1983. – Т.3.

Бондаренко В. Г. Гаврило Гордиенко – вольный казак с Александровска, научный и общественно-политический деятель украинской диаспоры

В статье исследуется жизнь и деятельность Гаврилы Гордиенко, особенное внимание уделяется его деятельности в период национально-освободительной борьбы 1917-1921 гг. Его вклад в научную и общественно-политическую жизнь украинской диаспоры. Анализируется место и роль его мемуаров для изучения истории Украины XX ст. Архивные документы, периодическая пресса, мемуары стали источниками этой статьи.

Ключевые слова: Вольное казачество, украинская диаспора, Г. Гордиенко, Украинская революция.

Bondarenko V. G. Gabriel Gordienko is free cossack with Aleksandrovsk, research worker and public-political figure of the Ukrainian diaspora

Life and activity of Gabriel Gordienko is explored in the article, especially in times of national liberation competitions 1917-1921 year. His payment is examined in scientific and public-political life of the Ukrainian diaspora. The springing value of his memoirs is analysed for the study of history of Ukraine of XX age. The archived documents periodic press and memoirs are the springing base of the article.

Key words: Free the cossacks, Ukrainian diaspora, G. Gordienko, Ukrainian revolution.

УДК 94(=512.143):[323.15:297]"1917/1920"

Д. А. Прохоров

**ЕТНОПОЛІТИКА І НАЦІОНАЛЬНО-КОНФЕСІЙНІ ОБ'ЄДНАННЯ
В КРИМУ В 1917–1920 РР.: ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ КРИМСЬКИХ
КАРАЇМСЬКИХ ОБЩИН**

Метою запропонованої статті є аналіз історії діяльності національно-конфесійних об'єднань караїмів в умовах зміни політичних режимів в Криму в період з 1917 по 1920 рр. У публікації використовувалися матеріали, що зберігаються у фондах Державного архіву АР Крим, а також відомості, що містяться в статистичних звітах, збірках документів і пресі того часу.

Ключові слова: Крим, караїми, етнополітика, Лютнева революція, громадські об'єднання, органи конфесійного самоорядування.

Досліджування проблем воєнної, політичної та економічної історії Кримського півострова в період з 1917 по 1920 рр. свого часу проводили А.К. Бочагов, В. Єлагін, Т. Бояджієв, М. Бунегін, Б. Вольфсон, П.І. Гарчев, М. Рос, О.Г. і В.Г. Зарубіни, В.Ф. Шарапа і К.К. Лінев, А.В. Мальгін, В.М. Брошеван, В.І. Корольов та ін. [1-18]. У публікаціях вищезгаданих дослідників надано практично вичерпну інформацію з цього питання. Проте, слід зауважити, що етнічну і конфесійну ситуацію, що склалася в Криму у цей період, в історіографії практично не було висвітлено. На окремий розгляд в контексті вказаної теми заслуговує історія караїмських общин півострова. Метою запропонованої статті є аналіз історії діяльності національно-конфесійних об'єднань караїмів в умовах зміни політичних режимів в Криму в період з 1917 по 1920 рр. У публікації використовувалися матеріали, що зберігаються у фондах Державного архіву АР Крим, а також відомості, що містяться в статистичних звітах, збірках документів і пресі того часу.

У 1917 р. Крим в етнічному і конфесійному відношенні був досить строкатим регіоном. Національний склад півострова виглядав таким чином. По перепису 1917 р. на півострові проживали 808903 особи; з них росіяни і українці – 49,4 % (399785 тис.), кримських татар і турок – 26,8 % (216968 тис.), євреїв (включаючи кримчаків) – 8,4 % (68159 тис.), німців – 5,1 % (41374 тис.), а також греків, вірмен, болгар і пр.; всього – 34 національності. Караїмів в Криму в 1917 р. проживало 9078 осіб [13, с.56].

Після Лютневої революції 1917 р. в Криму помітно поживляється суспільне життя. Формуються різні політичні сили; на хвилі загальнодержавних трансформацій активізуються різноманітні національні партії і товариства. Перевлаштування політичної і соціальної сфери не могло не торкнутися і караїмських громад. Спочатку і буржуазні, і соціалістичні, а також національні організації проголосили про свою єдність і лояльність Тимчасовому уряду. 17 березня 1917 р. під головуванням караїма А.Я. Хаджі в Сімферополі відбулися спільні збори партії кадетів, які висловилися за встановлення демократичної республіки і однакості рад з Тимчасовим урядом до кінця війни [19, с.131]. Серед активістів партії кадетів слід також назвати караїма С.С. Крима – майбутнього главу другого Кримського крайового уряду [20, с.97-108]. Підтримали Тимчасовий уряд і помірні соціалісти – соціалісти-революціонери (есери) і меншовики.

Приймали участь у партійному і політичному будівництві на півострові також і кримські караїми. З проголошенням політичних і цивільних свобод караїмські духовні і громадські лідери з натхненням відзначали, що «віднині російський і татарин, поляк і караїм, єврей і грек – всі вони рівноправні сини однієї спільної матери, великої та могутньої Росії» [21, с.1]. Фактично одноставність в підтримці курсу Тимчасового уряду висловили кримські національно-суспільні та культурні організації – у тому числі, і караїмські. Так, 4 березня 1917 р. Таврійським і Одеським караїмським гахамом С.М. Шапшалом всім підвідомчим йому караїмським громадам Росії було розіслано телеграми із закликом «цілком підкорятися Тимчасовому Уряду»; на зборах караїмської громади Євпаторії, що відбулися 7 травня 1917 р., гахам проголосив «гучне «ура» новому уряду, одноставно підхоплене всіма учасниками зборів» [22, с.5]. У зверненні до членів євпаторійської караїмської громади С.М. Шапшал, відзначивши доброзичливе відношення членів уряду до справ всіх без виключення національностей, підкреслив і той факт, що директор (комісар) Департаменту духовних справ іноземних сповідань (ДДСІС) МВС (згодом – Міністерства сповідань) професор С. Котляревський пообіцяв свою допомогу в справах, що стосувалися зміни законодавства відносно караїмів [22, с.5]. У вересні також планувалося відкриття караїмської секції при ДДСІС МВС, на засіданнях якої передбачалося обговорювати різні питання щодо розвитку караїмських громад. Проте цьому не призначено було статися – більшовицький переворот, що стався у жовтні 1917 р., перекреслив плани караїмського духовництва.

Набуває конкретних форм і національно-культурних рух серед представників караїмської інтелігенції. У 1917 р. було здійснено спробу створення «Караїмської Національно-демократичної партії культурного самовизначення» (КНДПКС). Ініціатором її заснування був відомий караїмський громадський діяч С.С. Єльяшевіч. Першочерговим завданням перед партією ставилося сприяння збереженню основ складових караїмського суспільства: релігії, мови та культури. Члени КНДПКС планували також надавати широку допомогу всім караїмам, що потребували духовної і матеріальної підтримки. В цілому, діяльність КНДПКС можна віднести до консервативно-ліберально-демократичному напрямку. Історія КНДПКС була порівняно недовгою – у зв'язку з початком на півострові Громадянської війни, етнічними конфліктами, голодом і розрухою, а також в умовах зміни різних урядів караїмська партія зникає з політичного горизонту. Її ідейний натхненник С.С. Єльяшевіч в 1921 р. виїхав з Криму до Москви, де кардинально поміняв свої погляди – від національно-патріотичної ідеї він прийшов до атеїзму і став переконаним інтернаціоналістом.

Пожвавлення суспільно-політичного життя, проголошення демократичних свобод стало причиною появи різного роду періодичних друкарських видань – у тому числі, і національних. Так, у травні 1917 р. виходить в світ перший номер офіційного періодичного друкарського органу – «Вістей Таврійського і Одеського караїмського духовного правління». Фактичним редактором журналу був євпаторійський старший А.І. Катик. Одним з головних завдань журналу було задекларовано підготовку до загальнонаціонального караїмського з'їзду; на сторінках цього періодичного органу його засновники планували розмішувати матеріали, що відносилися безпосередньо до підготовки к з'їзду, а також ті статті, в яких би висвітлювалася той чи інший бік національно-культурного життя караїмів. Гаслом «Вістей ТОКДП» було проголошено «благо караїмського народу»; під цим же девізом редакція журналу збиралася об'єднати всі прогресивні сили караїмів і повісті їх по «дорозі відродження і процвітання» [21, с.3].

У «Вістях ТОКДП» впродовж всього їх існування публікується різноманітна інформація місцевого і державного значення. Зокрема, в червні 1917 р. редакція журналу призвала караїмську громадськість, що знаходилася в стані ейфорії від проголошеної урядом свободи, використовувати перспективи, які відкривалися перед нею, але з обережністю, а саме – упроваджувати в життя караїмів лише те, що узгоджується з їх конфесійними встановленнями і традиціями; не переступити ту межу, за якою свобода переходить в анархію [21, с.2].

Необхідно підкреслити, що визначальну роль в житті караїмських общин Росії в цілому, і Таврійській губернії, зокрема, в цей період грають караїмські з'їзди усіх рівнів. Так, з 18 по 27 червня 1917 р. в Євпаторії відбувся з'їзд караїмського духовництва, на якому, окрім деяких доктринальних проблем, обговорювалися зловоденні питання, пов'язані зі станом справ у караїмському суспільстві [23, с.3-10]. А з 27 серпня по 3 вересня 1917 р. в Євпаторії відбувся II Загальнонаціональний з'їзд караїмів. Це був перший з'їзд, на який були допущені жінки-караїмки; перший з'їзд, на якому караїмські общини було представлено 49 делегатами, вибраними на підставі принципу пропорційності (з розрахунку – 1 делегат на 200 членів громади обох постатей різного віку), а не на принципі представництва, як це здійснювалося раніше. Серед основних пунктів в програмі з'їзду були такі, як: обговорення можливості перекладу караїмських молитов російською мовою, або паралельне їх читання; улаштування трудового селища «Імдат Пігит» на землі, що було придбано на гроші караїмського тютюнового фабриканта І.Д. Пігита; організація загальнонаціональної допомоги караїмам, що мали потребу; дослідження засобів щодо підтримки пам'ятників караїмської історії і культури; вибори караїмського гахама на основі загальної, прямої рівної і таємної подачі голосів особами обох постатей, що досягли двадцятирічного віку (цей пункт було внесено до повістки з'їзду за пропозицією самого С.М. Шапшала, який звернувся до караїмів із закликом взяти участь у виборах, – при цьому він визнав своїм етичним обов'язком залишатися до самого з'їзду на своєму посту) [24, с.4; 25, с.5]. На з'їзді було ухвалено резолюцію, яка наголошувала: «Караїми, будучи корінними мешканцями Криму, є об'єднаною спільністю віри, крові, мови і звичаїв особливою народністю, що справдавна зберігає нерозривний духовний зв'язок зі своїми Константинопольськими, Єрусалимськими і Єгипетськими єдиновірцями» [25, с.8].

Слід зазначити, що караїми, серед яких було значне число заможних родин, в основній своїй масі не прийняли жовтневий переворот в Петрограді. У роки Громадянської війни більшість караїмів-військовослужбовців воювали на боці білих, більше половини з них загинуло. Відчутного удару караїмським громадам півострова завдали терористичні дії з боку «крайній лівих», що згодом прийняли страхотливі масштаби. У зв'язку із загостренням внутрішньополітичного стану в країні і Громадянською війною ситуація на півострові помітно погіршала. Так, 23 і 24 лютого 1918 р. в деяких містах Криму загинуло до 600 чоловік різних національностей; серед них було чимало караїмів [26, с.204-207]. Так, у Севастополі було вбито: відомого митця, прапорщика М.М. Казаса (племінника відомого караїмського просвітянина І.І. Казаса); підполковника у відставці Ю.І. Харченко і його братів, караїмських громадських діячів – голосного Севастопольської міської думи, голову севастопольського караїмського добродійного товариства Ф.І. Харченко і власника місцевої друкарні Д.І. Харченко; купців А.С. Казаса, Юхима Семеновича та Єфрема Семеновича Кефелі, І.Ю. Прика [27, с.27]. У Євпаторії в перші дні січня 1918 р. внаслідок різанини, коли прибули до міста матроси «вдиралися в мирні будинки, хапали безневинних людей, душили на очах їх рідних, розстрілювали, кидали в морі, терзали і катували жорстоко і холодно», загинули: учасник Першої світової війни, штабс-капітан М.І. Гелеловіч (загинув 15 січня 1918 р. під час висадки «червоного» десанту в Євпаторії), габай євпаторійської караїмської громади І.М. Туршу, члени громади: І.А. Гелеловіч, І.Я. Нейман, А.М. Сарач, А.П. Сінані, І.С. Туршу, І.В. Шишман, А.І. Ель та багато інших. У Сімферополі від рук бандитів загинули: фабрикант А.М. Кефелі, директор Сільськогосподарського банку Б.І. Бобовіч, М.Я. Шишман (один із співвласників сімферопольської кондитерської фабрики «Братів Шишман») і Є.Н. Робачевський [27, с.27,28; 28, с.31].

Членами ТОКДП на чолі з С.М. Шапшалом було висловлено співчуття сім'ям загиблих караїмів Євпаторії, Сімферополя і Севастополя; гахам підкреслив, виступаючи перед прихожанами в Євпаторійській кенасі на початку 1918 р., що в дні жалю та скорботи караїми повинні «пам'ятати про Бога і Його Храм», а в дні радості – об'єднуються навколо релігії і духовних цінностей [29, с.35].

У наслідку протиборства політичних сил виникли багаточисельні озброєні конфлікти, що незабаром переросли в міжетнічні і міжконфесійні зіткнення. У квітні 1918 р. у прибережних та гірських районах Криму спалахнуло кримськотатарське повстання; особливо запеклі сутички відбувалися між кримськими татарами, греками, росіянами в селах Кучук-Узень, Корбек, Біюк-Ламбат, Сінапне та ін. Свідок і мимовільний учасник цих подій П.М. Врангель (який ледве і сам не потрапив під розстріл) в своїх мемуарах відзначав, що антитатарські настрої особливо були поширені серед деяких верств населення і матросів Чорноморського флоту, а серед ескадронців-татар – російсько- і грекофобські [11, с.279]. За деякими даними, в квітні 1918 р. було вбито більше 200 осіб, знищено майна на суму 2 928 000 крб. [13, с.65]. По словах О.Г. та В.Г. Зарубіних, наслідки міжетнічних конфліктів відчувалися ще й на початку 1920-х рр. [13, с.65]. Значна частка караїмського населення, злякана політичним і військовим «беззаконням», була вимушена емігрувати з Криму. Із понад 8 тис. караїмів, що мешкали на півострові в 1914 р., до 1921 р. залишилося лише 3564 осіб [30, с.72-76].

Політична плутанина, соціальна і економічна криза, територіальні втрати Росії в ході війни, і, як наслідок, вступ на півострів військ інтервентів призвели до того, що в травні 1918 р., після завершення окупації Криму германськими військами встало питання про створення органу, в завдання якого входило б керування захопленими територіями. Германські власті, прагнучи забезпечити відносний порядок з метою досягнення своїх економічних, військових і геополітичних цілей, приступили до формування маріонеткового уряду. 25 червня 1918 р. було затверджено Декларацію нового уряду, що отримав назву Кримського крайового. Його главою став командир 1-го Мусульманського корпусу генерал-лейтенант С. (М.А.) Сулькевіч. Одним з перших кроків уряду стало встановлення нового порядку взаємин з муніципальними, земськими органами влади і установами місцевого конфесійного самоврядування. Передбачалися вибори в органи місцевого самоврядування (але за цензовим та куріальним принципами); земські зібрання всіх рівнів і міські думи оголошувалися розпущеними. Свої повноваження до проведення нових виборів зберігали тільки Управи. Обмежувалася свобода друку і зібрань, запроваджувалася цензура (окрім окупаційної). Всі товариства, спілки, комітети і партійні організації Криму зобов'язані були в місячний термін представити свої устави на затвердження в МВС.

11 вересня 1918 р. уряд С. Сулькевіча прийняв постанову про громадянство Криму. Громадянином краю, без національної та релігійної відмінності, могла стати будь-яка особа, народжена на кримській землі, якщо вона своєю працею утримувала себе і свою сім'ю. Придбати ж громадянство міг лише приписаний до станів і громад службовець в державній або громадській установі, що проживав в Криму не менше трьох років і, нарешті, що був судово- і етично непорочний. У цій ситуації статус караїмів-біженців, що у великій кількості прибули на півострів з Троку, Вільно та інших міст, уявлявся досить неозначеним. У програмі ж дій уряду рішення національного питання не передбачалося [11, с.388].

Значну роль в громадянському житті кримських караїмів в цей період зіграла Караїмська Національна Рада (КНР), яку було організовано в Євпаторії при Таврійському і Одеському караїмському гахамі (вперше про створення «національно-організаційного бюро», в обов'язки якого входило б вирішення широкого кола питань, йшлося під час виборів караїмського гахама у 1912-1915 рр.) [31, с.96]. Одним головних пунктів в діяльності КНР значився захист караїмських національних інтересів. До складу Ради в 1917-1920 рр. входили такі відомі і впливові караїми, як: голова Ради (а згодом – заступник голови) доктор М.М. Єфет (міський голова Євпаторії в 1913-1917 рр.), член правління євпаторійської караїмської общини М.А. Айваз,

уповноважений від євпаторійської караїмської громади Б.М. Єфет, юрист А.Я. Хаджі, адвокат М.С. Кіскачи, С.М. Ходжаш, А.І. Ерінчек, М.І. Авах, А.М. Шакай, М.С. Луцький, Я.В. Ходжаш та ін. [32, арк.82; 33, арк.19].

4 квітня 1920 р. Головнокомандуючим озброєними силами Півдня Росії та Правителем Півдня Росії було призначено барона П.М. Врангеля. Його уряд на чолі з міністром А.В. Кривошеїним одне з першочергових завдань бачив у зближенні з кримськотатарським лідерами. Проте сам П.М. Врангель виступав проти якої-небудь національної автономії в Криму. Безпосередньо караїмам увага практично не приділялася – виняток становила лише робота спільної комісії, що складалася з членів опікунської ради Євпаторійського караїмського ремісничого училища ім. С.А. Когена і представників командування Добровольчої армії Півдня, яка займалася питаннями, пов'язаними з передачею майстерень училища під потреби фронту. Слід відзначити, що значне число караїмів в цей період залишило територію півострова, прямуючи в еміграцію за кордон.

З остаточним встановленням радянської влади в Криму на початку 1920 р. на території півострова проводилася широкомасштабна антирелігійна політика, яку було обґрунтовано в декреті СНК РСФСР від 5 (23) січня 1918 р. «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви». Реалізацією цього декрету на місцях займалися спеціально створені відповідні адміністративні органи. У період з 1918 по 1922 рр. СНК і ВЦВК РСФСР було видано декілька указів і постанов, що регламентували взаємини держави і церкви. Органи конфесійного самоврядування караїмів і Караїмську Національну Раду було скасовано, а їх майно – націоналізовано. Значну частину караїмських учбових закладів було ліквідовано, а школи і училища, що залишилися – перепрофільовано.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що в період з 1917 по 1920 рр. суспільно-політичний і національно-конфесійний рух серед караїмів набуває нового вектора і набирає чималих обертів. Створюється караїмська національно-демократична партія культурного самовизначення; на місцях утворюються її філії. При ТОКДП було засновано Караїмську Національну Раду, яка займалася різними питаннями національно-конфесійного характеру; виходить в світ офіційний друкарський орган ТОКДП, в якому публікується різноманітна інформація національного, місцевого і загальнодержавного характеру. На території півострова діють караїмські просвітницькі товариства; продовжується робота караїмських учбових закладів. Проте громадянська війна, зміна влади в Криму, міжетнічні та військові конфлікти, голод і розруха зводять практично до нуля діяльність всіх караїмських організацій, деякі з яких, проте, все ж продовжують свою роботу. У цей період караїмські общини Криму втрачають практично більше половини своїх представників внаслідок терору, військових дій та еміграції.

У ряді випадків виявлені дані значно розширюють і суттєво доповнюють відомі раніше факти з історії караїмських общин Півдня Росії в цілому, і Таврійській губернії, зокрема.

Джерела та література

1. Бочагов А.К. Милли-Фирка – национальная контрреволюция в Крыму. Очерк. – Симферополь, 1930.
2. Елагин В. Националистические иллюзии крымских татар в революционные годы // Забвению не подлежит. (Из истории крымскотатарской государственности Крыма). – Казань, 1992.
3. Бояджиов Т. Крымскотатарская молодежь в революции. Краткий очерк из истории националистического-буржуазного и коммунистического движения среди татарской молодежи Крыма. – Симферополь, 1930.
4. Бунегин М.Ф. Революция и гражданская война в Крыму (1917-1920 гг.). – Симферополь, 1927.
5. Вольфсон Б. Изгнание германских оккупантов из Крыма. – Симферополь, 1939.
6. Гарчев П.І., Кононенко А.П., Максименко М.М. Республіка Таврида. – Київ, 1990.
7. Гарчев П.І., Овод В.В. Про створення Кримської Радянської Республіки // Український історичний журнал. – 1992. – №4.
8. Росс Н.[Г.] Врангель в Крыму. – Frankfurt/Main, 1982.
9. Зарубин А.Г. Крымскотатарское национальное движение в 1917-1921 гг. [Документы] // Вопросы развития Крыма. Научн.-практич. дискуссионно-аналитический сб. – Симферополь, 1996.
10. Зарубин А.Г., Зарубин В.Г. К истории Милли-Фирка (Национальной партии) // Крымский музей. – №1 (1994 г.). – Симферополь, 1995.
11. Зарубин А.Г., Зарубин В.Г. Без победителей. Из истории гражданской войны в Крыму. – изд. 2-е. – Симферополь, 2008.
12. Зарубин А.Г., Зарубин В.Г. Из истории государственности Крыма в годы революции и гражданской войны // Бахчисарайский историко-археологический сборник. – Симферополь, 1997.
13. Зарубин А.Г., Зарубин В.Г. Межнациональные отношения, национальные партии и организации в Крыму (начало XX в. – 1921 г.) // Историческое наследие Крыма. – Симферополь, 2003.
14. Линева К.К., Шарпа В.Ф. Крымское краевое правительство С. Сулькевича // Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии. – Симферополь, 1996.
15. Мальгин А.В. Внешняя политика Крымского краевого правительства генерала Сулькевича // Крымский музей. – №1 (1994 г.). – Симферополь, 1995.
16. Королев В.И. Политические партии Украины и Крыма. История и современность. – Симферополь, 2002.
17. Громов С.Е. К вопросу о деятельности ряда национальных партий и организаций в Крыму в период гражданской войны // Ученые записки Симферопольского государственного университета им. М.В. Фрунзе. – 1998.
18. Врангель П.Н. Воспоминания. Южный фронт (ноябрь 1916 г. – ноябрь 1920 г.). – М., 1992. – Ч.І.
19. Зарубин А.Г., Зарубин В.Г. Крым в 1917 г.: От эйфории Марта к конфронтации Октября // Историческое наследие Крыма. – Симферополь, 2006.
20. Зарубин А.Г., Зарубин В.Г. Соломон Крым и второе Крымское краевое правительство // Историческое наследие Крыма. – Симферополь, 2005.
21. А.К. [Катык А.И.] От редакции // Известия Таврического и Одесского Караимского Духовного Правления (Евпатория). – 1917. – 20 мая.

22. Хроника // Известия Таврического и Одесского Караимского Духовного Правления (Евпатория). – 1917. – 20 мая.
23. Деятельность Совещания при Караимском Духовном Правлении с участием делегатов от общин (16-21 июля 1917 г.) // Известия Таврического и Одесского Караимского Духовного Правления (Евпатория). – 1917.
24. Официальный отдел. Возлюбленные братья и сестры! [Обращение Таврического и Одесского караимского гахама к пастве] // Известия Таврического и Одесского Караимского Духовного Правления (Евпатория). – 1917. – 20 мая.
25. Вопросы, подлежащие обсуждению на Национальном съезде 27 августа 1917 г. в г. Евпатория // Известия Таврического и Одесского Караимского Духовного Правления (Евпатория). – 1917. – 20 мая.
26. Крестьянников В.В. «Варфоломеевские ночи» в Севастополе в феврале 1918 г. // Севастополь: взгляд в прошлое. Сб. научн. статей сотрудников Государственного архива г. Севастополя / Сост. В.В. Крестьянников. – Севастополь, 2006.
27. А.К. [Катык А.И.] Скорбный лист // Известия Караимского Духовного Правления. – Евпатория, 1918.
28. Хроника. Симферополь // Известия Таврического и Одесского Караимского Духовного Правления. – Евпатория, 1917.
29. Хроника. Евпатория. Известия Караимского Духовного Правления. – Евпатория, 1918.
30. Кропотов В.С. Военные традиции крымских караимов. – Симферополь, 2004.
31. Хроника текущей жизни. Евпатория. Национальное оживление // Караимская жизнь. – М., 1911.
32. Державний архів в Автономній республіці Крим (далі – ДААРК). – Ф.241. – Оп.2. – Спр.76.
33. ДААРК. – Ф.241. – Оп.2. – Спр.41.

Прохоров Д. А. Этнополитика и национально-конфессиональные объединения в Крыму в 1917-1920 гг.: к вопросу об истории крымских караимских общин

Целью статьи является анализ истории деятельности национально-конфессиональных объединений караимов в условиях смены политических режимов в Крыму в период с 1917 по 1920 гг. в контексте истории караимских общин полуострова. При работе над публикацией использовались материалы, хранящиеся в фондах Государственного архива АР Крым. Также проанализированы сведения, содержащиеся в статистических отчетах, сборниках документов и прессе того времени.

Ключевые слова: Крым, караимы, этнополитика, Февральская революция, общественные объединения, органы конфессионального самоуправления.

Prokhorov D. A. The Ethnopolitics and Confessional in 1917-1920: to the Question of History of the Crimean Karaites

The history of military-political, economic, and international relations developed in the Crimea in 1917–1920 attracts attention of many sociopolitical associations and confessional self-governmental bodies. Especially interesting within the context of the problem is activity of Karaite national parties, associations and sociopolitical organizations. This publication analyses the activity of the Karaite social and political associations under conditions of changing political regimes in the Crimea from 1917 to 1920.

Key words: Crimea, Karaites, Ethnopolitics, Karaite Sociopolitical Associations and Confessional Self-Governmental Bodies, February Revolution.

УДК 94(477)“1919”

В. В. Ромащенко

**ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОГО ЧИННИКА НА ДЕРЖАВОТВОРЧУ
ДІЯЛЬНІСТЬ ДИРЕКТОРІЇ УНР (ПЕРША ПОЛОВИНА 1919 РОКУ)**

У статті мова йде про складний процес українського державотворення доби Директорії УНР першої половини 1919 р. Увага акцентується на зовнішньому чиннику, як одному з головних центрів впливу на заходи тодішнього українського політичного проводу щодо розбудови незалежної України. Аналізуються головні засади військового будівництва та його перебіг.

Ключові слова: українське державотворення, Директорія, УНР, військове будівництво, Армія УНР, Головний отаман, Наказний отаман, зовнішній чинник, внутрішня політика, Рада Народних Міністрів.

Актуальність теми запропонованої статті полягає у наявності певних аналогій між проблемами сучасного Українського державотворення з відповідними процесами в одну із трагічних сторінок національно-визвольних змагань 1917-1920 рр. – добу Директорії УНР. Адже нині, як і у той буремний час українській владі постійно доводиться зіткнутися з втручанням зовнішнього чинника у проведенні своєї внутрішньої політики.

Помітним, останнім часом, стає протистояння між деякими державами за підпорядкування України у сферу свого впливу. Географічне положення якої розглядається як вдалий плацдарм для зміцнення своїх позицій у стрімкому процесі глобалізації сучасного світу.

Подібні проблеми поставали і перед політичним проводом УНР. Якому протягом першої половини 1919 р., судилося перетворитися на арену боротьби між Радянською Росією та країнами Антанти.

У сучасних умовах розвитку вітчизняної історичної науки над проблематикою запропонованої теми дослідження працюють В. Солдатенко, В. Верстюк, О. Реєнт, В. Савченко, В. Яблонський [1-5] та ін. Їхній науковий доробок проливає світло на перебіг подій державотворчої діяльності Директорії УНР. У свою чергу такі історики, як Я. Тинченко, М. Кравчук, А. Науменко, О. Демчучен [6-9] на сторінках своїх праць особливу увагу приділяють військовому чиннику у цих процесах.